

Развіццё краязнаўства ў БССР

Часопіс «Наш край» стаў выдавацца пад назвай «Савецкая краіна» і рэзка змяніўся яго змест: ідэалагічнае выкрыццё так званага нацыяналізму становіцца галоўнай мэтай многіх публікацыяў. З'явіліся дзеячы, якія не толькі адхілялі ўсё станоўчае, зробленае краязнаўцамі, але абвінавачвалі краязнаўства як варожую, контррэвалюцыйную, на карысць замежнай буржуазіі, дзейнасць. Напрыклад, Н. Нікольскі, вядомы беларускі савецкі гісторык, пісаў, што «некаторыя ўстановы Інбелкульту і АН, і перш за ўсё кафедра этнаграфіі і Цэнтральнае бюро краязнаўства, ператварыліся ў сапраўдныя штабы кулацкай ідэалагічнай агентуры, што дзейнічалі праз мясцовыя краязнаўчыя гурткі, праз сетку карэспандэнтаў, якія рэкрутаваліся пераважна з настаўніцтва, праз мясцовыя музеі і іншыя культурныя арганізацыі на месцах». Прафесар БДУ і старшы навуковы супрацоўнік Акадэміі навук Р. Выдра, адзін з актыўных пагромшчыкаў краязнаўства, у працы «Беларускі нацдэмакратызм у краязнаўчым руху БССР» пісаў так: «Беларускія нацдэмы, якія амаль цалкам авалодалі краязнаўчым рухам у Савецкай Беларусі, падпарадкавалі яго сваім буржуазна-рэстаўратарскім, контррэвалюцыйным і фашыстоўскім задачам, ніколі не хавалі сваёй гістарычнай роднасці з сваімі шавіністычна-нацыяналістычнымі папярэднікамі з лагера беларускай буржуазіі. Вось чаму ў высокай ступені характэрныя тыя гістарычныя нарысы «беларусазнаўства» ці «беларускага краязнаўства», якія з'яўляліся ў «Нашым краі» – усе гэтыя матэрыялы ў

адзін голас, адкрыта, без усялякага сорамаму, усталяваюць ідэйную і арганізацыйную сувязь сучаснага нацдэмакратызму ў краязнаўчым руху БССР з беларускім буржуазна-дэмакратычным рухам у дэрэвалюцыйны час».

Такія псеўдавучоныя ў разбурэнні краязнаўства стаялі на пазіцыях прымітыўнага разумення нацыянальнай культурнай спадчыны, якое дэкларавалася кіраўніцтвам рэспублікі. Так, В. Кнорын пераконваў: «Пралетарыят і рэвалюцыйнае сялянства ў нацыяналістычнай міфатворчасці патрэбы не адчуваюць. Наадварот, пралетарыят павінен выкрываць класавую сутнасць «нацыянальных герояў», выкрываць класавы змест міфа аб «нацыянальным залатым веку» ў мінулым, паказаць іх эксплуатацыйную класавую падаплёку гэтых міфаў...». Контррэвалюцыянерамі, замежнымі шпіёнамі былі аб'яўленыя С. Некрашэвіч, М. Каспяровіч, Д. Васілеўскі, Я. Лёсік, У. Пічэта, А. Шлюбскі, В. Ластоўскі, М. Улашчык і іншыя вядомыя краязнаўцы. Многія прайшлі праз арышты, высылкі ў аддаленыя рэгіёны СССР, былі расстраляныя. М. Каспяровіч, які для сапраўдных краязнаўцаў быў душою справы, а для ворагаў «князем краязнаўства», таксама стаў ахвярай рэпрэсіяў. Крайзнаўчую дзейнасць «узначалі абмежаваны кар'ерыст В. Серафімаў», так ахарактарызаваў апошняга кіраўнік ЦБК удзельнік тых падзей С. Кандыбовіч. Крайзнаўчы рух пачаў хутка развальвацца. Адзін з найбольш адыёзных выкрывальнікаў нацыяналізму ў краязнаўстве нехта Ф. Садоўскі сам у сярэдзіне 1931 г. канстатаваў, што старыя

крайзнаўцы адышлі ад працы, новыя не прыцягнутыя, і назіраецца поўны развал краязнаўства.

ЦБК у 1930–1933 гг. існавала ў складзе масавага сектара Акадэміі навук. Яго кіраўніцтва імкнулася абгрунтаваць краязнаўства як частку масавай навукова-даследчай працы на заводах і фабрыках, калгасах і саўгасах. Апошняя трэцяя Усебеларуская краязнаўчая канферэнцыя (студзень 1930 г.) прайшла ў рэзкіх абвінавачваннях ЦБК за адсутнасць «яснай устаноўкі» па эканамічных пытаннях. Асноўным кірункам працы ЦБК робіцца навукова-метадычная забеспячэнне краязнаўцаў праграмамі па вывучэнні карысных выкапняў, лекавых траваў, фэналагічных з'яваў, гісторыі грамадзянскай вайны, партызанскага руху.

ЦБК спрабавала аптымізаваць арганізацыйную структуру краязнаўства, зрабіўшы яе асноўным звяном раённага краязнаўчага бюро. Гэтая рэарганізацыя адлюстраваная ў распрацаваным ЦБК «Палажэнні аб раённых бюро краязнаўства» (1929). Раённае бюро прызначаліся кіруючым органам краязнаўчага руху і павінны былі функцыянаваць пры раённых аддзелах народнай адукацыі. Акруговыя і раённыя таварыствы краязнаўства як арганізацыйная форма краязнаўчай дзейнасці былі скасаваныя. Пазней было прызнана, што эксперымент па рэарганізацыі краязнаўчых таварыстваў быў заганным. Ён надаў краязнаўчым арганізацыям адміністрацыйныя функцыі, адарваў ад тых патрэбаў, што сапраўды цікавілі мясцовае насельніцтва.

У неспрыяльныя 1929–1930 гг. гісторыка-крайзнаўчая тэматыка знікае са старонак «Нашага краю». Над часопісам узнікла пагроза закрыцця ці кардынальнага змянення. У № 1 за 1930 г. надрукаваны зварот ЦБК да краязнаўчых арганізацыяў з патрабаваннем звязаць сваю працу з «небылым пад'ёмам калектывізацыі і будаўніцтвам фабрык». Але і спробы прадставіць новую тэматыку не ўратавалі часопіс. «Сама назва «Наш край» павінна быць выкінута на сметнік гісторыі», – заклікаў той жа Р. Выдра. У канцы 1930 г. замест «Нашага краю» выйшаў часопіс «Савецкая краіна», змест якога адпавядаў палітыцы і ідэалогіі, якую праводзіла на

Беларусі камуністычная ўлада. «Наш край» быў аб'яўлены контррэвалюцыйным, памагатым панскай Польшчы, скіраваным на аднаўленне капіталістычнай Беларусі. «Отсюда понятно, – паведамляла «Савецкая краіна», – почему краеведение БССР гонялось за древностью, прошлым, копалось в грязи церковей, костелов, синагог, упуская задачи социалистического строительства».

У 1932 г. была прынятая пастанова СНК БССР «Аб мерапрыемствах па разгортванні краязнаўчага руху», якая прадпісвала краязнаўцам даследаваць і паказваць выключна поспехі сацыялістычнага будаўніцтва. Крайзнаўчыя арганізацыі абавязваліся актывізаваць дзейнасць па прыцягненні ў «масавыя краязнаўчыя ячэйкі» на заводах, фабрыках, МТС, саўгасах, калгасах, ВНУ і школах працоўных, камсамольцаў, чырвонаармейцаў, студэнтаў, навучэнцаў, рацыяналізатараў. АН БССР і Наркамасветы павінны былі распрацаваць тэматыку краязнаўчых даследаванняў, забяспечыць метадычную дапамогу. Насуперак дырэктыўным указанням грамадскі краязнаўчы рух пачаў рэзка згортвацца, краязнаўчыя арганізацыі закрываліся. 17 лютага 1937 г. СНК БССР выдаў пастанову «Аб развіцці музейнай і краязнаўчай справы БССР». У пастанове вызначалася сістэма краязнаўчых арганізацыяў. Ніжэйшы ўзровень стваралі краязнаўчыя ячэйкі на прадпрыемствах, у саўгасах і калгасах, школах і ўстановах; у раённых і акруговых цэнтрах павінны былі працаваць раённыя і акруговыя бюро. Кіраўніцтва краязнаўчай працай цалкам перайшло да Наркамасветы. 25 красавіка 1937 г. Наркамасветы ў распараджэнні «Аб пастаноўцы і арганізацыі краязнаўчай работы» адзначыў, што няма неабходнасці ствараць асобныя краязнаўчыя арганізацыі, бо ўся краязнаўчая праца павінная праводзіцца пры дамах культуры, вучэбных установах і музеях. Пазней НКА СССР лістом-дырэктывай «Аб пастаноўцы і арганізацыі краязнаўчай работы» давёў да ведама, што няма ніякай патрэбы ў стварэнні спецыяльных краязнаўчых арганізацыяў. Кіраўніцтва краязнаўчай працай ускладалася на мясцовыя музеі.

Валянціна САІТАВА

(Працяг будзе)